

﴿فَاقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾

[النساء: ۱۰۳].

«برپا دارید نماز را، همانا نماز بر مؤمنان در وقتش، فرض کرده شده»

ای کسی که از نماز غافل؟

گردآورنده:

محمد عبداللطیف انصاری

این کتاب از سایت کتابخانه‌ی عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

آدرس ایمیل:

سایت‌های مفید

www.aqeedeh.com

www.islamtxt.com

www.shabnam.cc

www.kalemeh.tv

www.islamtape.com

www.blestfamily.com

www.islamworldnews.com

www.islamage.com

www.islamwebpedia.com

www.islampp.com

www.zekr.tv

www.mowahedin.com

www.sadaiislam.com

www.islamhouse.com

www.bidary.net

www.tabesh.net

www.farsi.sunnionline.us

www.sunni-news.net

www.mohtadeen.com

www.ijtehadat.com

www.nourtv.net

www.videofarsi.com

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

۳.....	مقدمه
۵.....	فرضیت نماز
۸.....	اوقات نماز
۱۱.....	اهمیت نماز
۱۳.....	فضیلت نماز
۲۸.....	گفتگو
۳۴.....	مراجع

مقدمه

﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾ [الأعراف: ۲۹].

«بگو: پروردگارم به عدل فرمان داده است، و این که در هر عبادتی رو به الله کنید و از وی مخلصانه اطاعت نمایید و او را صادقانه بپرستید. خداوند ﷻ همانگونه که شما را در آغاز آفریده است، (به همان سادگی، پس از مرگ شما را زنده می کند و بسوی او) بر می گردید».

سپاس خدایی را عزوجل که نماز را بر مسلمانان فرض گردانید و آنرا بزرگترین عبادت و ستون دین و وسیله نزدیکی به خود قرار داد، و درود و سلام بر بهترین اولاد آدم سید المرسلین پیامبر بزرگ اسلام حضرت محمد بن عبدالله و آل و اصحاب بزرگوارشان باد. نماز یکی از ارکان مهم دین مبین اسلام می باشد که در قرآن کریم و سنت رسول الله ﷺ به آن تأکید فراوان شده است، اما چه بسا انسان هایی که امور دنیا آنها را از توجه به روز آخرت باز داشته است و به نماز اهمیتی قایل نیستند و در پی شهوات دنیا سرگردانند، اوامر الهی را ندیده می گیرند و از ذکر الله ﷻ غافلند و از قهر و غضب او تعالی نمی هراسند و از عاقبت بدی که در انتظار آنهاست بیمناک نیستند. الله ﷻ می فرماید:

﴿اسْتَحْذَرُوا عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانَ فَأَنسَلَهُمْ ذِكْرُ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۗ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ [المجادلة: ۱۹].

«شیطان بر آنان چیره گشته است و یاد الله را از خاطرشان برده است. اینان حزب شیطان هستند. آگاه باشید! حتماً حزب شیطان زیانکار و زیانبارند».

آری، در حالیکه الله ﷻ به آنها صحت و امن، رزق و روزی فراوان نصیب فرموده است اما ایشان در مقابل، بجای شکر و اطاعت از باری تعالی کفران نعمت می کنند. وای به حال آن انسان که چگونه جرأت می نماید در مقابل خالق و رازق خود سرپیچی و نافرمانی کند، آیا نمی داند که همه انسان های روی زمین در مقابل خدای تبارک و تعالی بندگان فقیر، محتاج و خوار و ذلیلند.

در این اواخر با نشر و پخش وسایل فساد در جامعه عده ای از مردم نماز و مسجد را ترک نموده اند که این خود سبب غضب خداوند متعال می گردد زیرا بزرگترین مصیبت و معصیت برای یک مسلمان ترک نماز، این عبادت بزرگ می باشد. این مطلب کوتاه ولی مهم را که به صورت نوار صوتی (کست) در سال ۱۴۲۴ هـ نشر شده و اکنون به شکل رساله کوچکی با کمی تعدیلات آماده گردیده و بر اساس رساله (یا غافلاً عن الصلاة) نوشته شده را به عنوان هدیه ای خدمت برادران و خواهران مؤمن و مسلمانم تقدیم می کنم تا باشد که غافل به خود آید و یا گمراهی به کمک الله قادر و توانا راه یاب گردد و از بارگاه خداوند تبارک و تعالی می خواهم به ما کمک نماید تا بتوانیم مسئولیت خود را در قبال اسلام عزیز انجام داده و در راه دین خدمت نماییم و الله ﷻ به همه ما توفیق اطاعت و عبادت نصیب نماید. التماس دعا

محمد عبداللطیف انصاری

ص. ب - ۴۰۴۲۱ مدینه منوره

abusaeedansari@gmail.com

فرضیت نماز

در قرآن کریم آیات متعددی درباره نماز وجود دارد که خداوند تبارک و تعالی در آن مسلمانان را به این عبادت بزرگ امر فرموده است.
الله ﷻ می فرماید:

﴿فَأَقِمْوُا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾
[النساء: ۱۰۳].

«برپا دارید نماز را، همانا نماز بر مؤمنان در وقتش، فرض کرده شده».

و در جایی دیگر می فرماید:

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِمْوُا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾
[الروم: ۳۱].

«(ای مردم! رو به الله کنید و با توبه و اخلاص در عمل) به سوی الله برگشته، واز

(خشم و عذاب) او بپرهیزید، و نماز را برپا دارید و از مشرکان نباشید».

و در آیت ۴۳ سوره بقره آمده است:

﴿وَأَقِمْوُا الصَّلَاةَ وَعَاتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾ [البقرة: ۴۳].

«و نماز را برپا دارید و زکات را بپردازید و با نماز گزاران (به صورت جماعت) نماز بخوانید».

﴿وَأَنْ أَقِمْوُا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ [الأنعام: ۷۲].

«(و از سوی الله به ما دستور داده شده است) اینکه نماز را چگونه شایسته بخوانید و

از الله بترسید و او است که در پیشگاهش گرد آورده می شوید (و حساب و کتاب

پس می‌دهید)».

﴿قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ﴾ [ابراهيم: ۳۱].

«ای محمد ﷺ) بگو به بندگان مؤمن من: باید نماز را بگونه شایسته بخوانند و از آنچه برایشان داده‌ام مقداری را در پنهان و آشکار ببخشند پیش از آنکه روزی فرا رسد که در آن معامله و دوستی نیست».

﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ [طه: ۱۴].
«من الله هستم، و معبودی جز من نیست، پس تنها مرا عبادت کن، (عبادت خالص از هر گونه شرکی) نماز بخوان تا (همیشه) به یاد من باشی».

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ [النور: ۵۶].

«و نماز را (در وقت معین و با خشوع و خضوع لازم) بخوانید، و زکات را (به مستحقان آن) بپردازید، و از پیغمبر اطاعت کنید، تا اینکه (از سوی الله) به شما رحم شود».

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ﴾ [البينة: ۵].

«درحالیکه جز این به ایشان دستور داده نشده است که مخلصانه و حق‌گرایانه الله را بپرستند و تنها شریعت او را آئین (خود) بدانند، و نماز را چنانکه باید، بخوانند، و زکات را بپردازند. دین راستین و ارزشمند این است و بس».

و در سنت مطهر رسول الله ﷺ احادیث فراوانی در امر به نماز آمده است نمونه‌هایی از آن را برایتان ذکر می‌نمایم.

«عن ابن عمر رضی الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا جِئْتُ بِهِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا

مِنِّي دِمَاءُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ إِلَّا يَحْقَقَهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ»^۱. «از ابن عمر رضی الله عنهما روایت شده که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرموده اند: به من دستور داده شده که با مردم بجنم تا اینکه گواهی دهند به اینکه بغیر از الله معبود بر حق نیست و همانا محمد رسول الله است، و نماز را برپا دارند و زکات بدهند، اگر این اعمال را انجام دادند، جان و مالشان محفوظ خواهد شد، مگر به حق اسلام و حسابشان بر الله می باشد».

و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید:

«مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاضِرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ»^۲. «هنگامیکه بچه هایتان به هفت سالگی رسیدند آنها را به نماز امر نمایید و چون به ده سالگی رسیدند و نماز نخواندند آنها را بزنیید و خوابگاهشان را جدا کنید».

۱- بخاری و مسلم.

۲- بخاری و سنن ابی داود.

اوقات نماز

ذکر اوقات نمازهای پنجگانه در بعضی از آیات قرآن کریم آمده است.

﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ
الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ ﴿٧٨﴾ [الإسراء: ٧٨].

«نماز را چنانکه باید بخوان، به هنگام زوال آفتاب (که آغاز نماز ظهر است و امتداد آن وقت نماز عصر را نیز در بر میگیرد) تا تاریکی شب (آغاز نماز مغرب است و امتداد آن وقت نماز عشاء تا نماز صبح می‌باشد) و بخوان قرآن فجر را (نماز صبح را) حقا که قرآن فجر مورد مشاهده فرشتگان است».

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنْ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾ ﴿١١٤﴾ [هود: ١١٤].

«و نماز را برپا دارید، در دو طرف روز و در حصه‌ای از شب، همانا نیکی‌ها بدی‌ها را از بین می‌برند، این نصیحتی است برای افرادی که پند پذیر می‌شوند».

و در حدیث شریف نیز ذکر اوقات نماز آمده است. رسول الله ﷺ فرموده اند:

«نَزَلَ جِبْرِيلُ فَأَمَّنِي فَصَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ يَحْسُبُ بِأَصَابِعِهِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ»^۱. «جبریل نازل شده به امامت او همرايش نماز خواندم، باز همرايش نماز خواندم، باز همرايش نماز

خواندم، باز همرایش نماز خواندم، باز همرایش نماز خواندم، به انگشتان شان پنج نماز را حساب نمودند».

و هنگامیکه رسول الله ﷺ، معاذ بن جبل رضی الله عنه را به یمن فرستادند به او فرمودند: «ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تَتَوَخَّذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ»^۱. «آنها را دعوت کن تا گواهی دهند که معبود بر حقى جز الله نیست و اینکه من بنده و فرستاده الله مى باشم. اگر در این مورد از تو فرمان بردند آگاهشان کن که خداوند در هر شبانه روز پنج نماز بر آنها فرض نموده است. باز اگر از این امر پیروی کردند باخبرشان ساز که خدای تعالی بر آنها صدقه‌ای (زکات) فرض نموده است که از ثروتمندان شان گرفته شده و به فقراء و ناتوانان شان باز گردانیده می شود».

اما اینکه شیعیان نمازهای پنجگانه را در سه وقت ادا می کنند مخالف صریح با آیات قرآن کریم و احادیث رسول الله ﷺ و فرموده حضرت علی رضی الله عنه می باشد زیرا ایشان در فرمانی که به همه والیان حکومت اسلامی در زمان خلافت خویش نوشتند اوقات نمازهای پنجگانه را به شکل واضح بیان فرموده اند که اینک نص آن را از کتاب نهج البلاغه که معتبرترین کتاب بعد از قرآن در نزد شیعیان است نقل می کنم: «أَمَّا بَعْدُ فَصَلُّوا بِالنَّاسِ الظُّهَرَ حَتَّى تَفِيءَ الشَّمْسُ مِنْ مَرْبِضِ الْعَزْ وَ صَلُّوا بِهِمُ الْعَصْرَ وَ الشَّمْسُ بَيضاء حَيَّةً فِي عُضْوٍ مِنَ النَّهَارِ حِينَ يُسَارُ فِيهَا فَرَسَخَانِ وَ صَلُّوا بِهِمُ الْمَغْرِبَ حِينَ يُفْطِرُ الصَّائِمُ وَ يَدْفَعُ الْحَاجُّ إِلَى مَنَى وَ صَلُّوا بِهِمُ الْعِشَاءَ حِينَ يَتَوَارَى الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ وَ صَلُّوا بِهِمُ الْعَدَاةَ

وَالرَّجُلُ يَعْرِفُ وَجْهَ صَاحِبِهِ وَصَلُّوا بِهِمْ صَلَاةَ أَوْعَفِهِمْ وَلَا تَكُونُوا فَتَانِينَ^۱. «اما بعد! نماز ظهر را تا زمانی با مردم بگذارید که سایه آفتاب به قدر جای خفتن بزی گردد. و نماز عصر را زمانی با ایشان بگذارید که آفتاب سفید باشد و تابنده و از روز آن قدر مانده باشد که در آن دو فرسنگ راه توان پیمود. و نماز مغرب را زمانی با آنها بگذارید که روزه دار، روزه می‌گشاید و حاجی روانه‌ی منا می‌گردد و نماز عشاء را زمانی با ایشان بگذارید که شفق پنهان گردد تا ثلثی از شب بگذرد و نماز صبح را زمانی با ایشان بگذارید که هر کس صورت دیگری را تواند شناخت و نماز را در حد توان ناتوانترینشان به جای آرید، که موجب فتنه انگیزیشان نگردید».

اینست فرمان حضرت علی علیه السلام درباره‌ی اوقات نمازهای پنجگانه و اگر باز هم کسانی که ادعای محبت علی علیه السلام و اهل بیت را دارند پنج وقت را در سه وقت بخوانند و با دلایل و تلبیسات بیجا بخواهند این عمل مخالف قرآن و سنت و مخالف فرمان علی علیه السلام را توجیه کنند چه میتوان گفت جز اینکه الله جل جلاله هدایتشان دهد.

اهمیت نماز

برادر و خواهر مسلمان نماز مکانت بزرگی در دین مبین اسلام دارد. نماز دومین رکن اساسی اسلام بعد از کلمه شهادت و افضل‌ترین عبادات می‌باشد. نماز عنوان اسلام، دلیل ایمان و حدّ فاصل بین اسلام و کفر است. روز محشر نخستین سوال از نماز می‌شود و نماز در حضر و سفر، بیماری و تندرستی، امنیت یا خوف، پیری یا جوانی معاف نمی‌گردد. صحابی جلیل عبدالله بن مسعود رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم روایت نموده‌اند که ایشان فرمودند:

«لَا دِينَ لِمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ»^۱. «دین ندارد کسی که نماز نمی‌خواند».

در روز قیامت اولین پرسش از نماز بوده و قبل از همه از آن حساب گرفته می‌شود، پس اگر نماز کسی درست بود و مورد قبول باری تعالی قرار گرفت باقی اعمالش نیز مورد قبول واقع می‌گردد و در غیر آن باقی اعمالش نیز از بین می‌رود. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در هنگام رحلت از این جهان و در نفس‌های آخر خود فرمودند:

«الصَّلَاةُ الصَّلَاةُ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ»^۲. «شما را به خواندن نماز، شما را به خواندن نماز و نیکی با غلامان سفارش می‌کنم».

همچنین روزی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نماز را یاد نموده فرمودند:

۱- المعجم الكبير للطبراني وصحيح الترغيب الألباني.

۲- ابی داود، ابن ماجه، ومسنند أحمد.

«مَنْ حَافِظَ عَلَيْهَا، كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبُرْهَانًا وَنَجَاةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا، لَمْ يَكُنْ لَهُ بُرْهَانٌ وَلَا نُورٌ وَلَا نَجَاةٌ، وَكَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُونَ، وَهَامَانَ، وَفِرْعَوْنَ، وَأَبِي بَنِي خَلَفٍ»^۱. «کسی که نماز را با روش درست و صحیح و دائماً بخواند، آن نماز در روز قیامت برای آن شخص وسیله نور و برهان و نجات قرار خواهد گرفت و کسی که بر نمازش محافظت ننماید، برای او در روز قیامت وسیله نور و برهان و نجات نخواهد بود و در روز قیامت همراه با قارون، فرعون، هامان و ابی بن خلف حشر خواهد شد».

به دلیل اهمیتی که نماز دارد روایات زیادی در مورد کافر شدن ترک کننده نماز آمده است. رسول الله ﷺ فرموده‌اند:

«الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ؟»^۲. «عهد و پیمانی که میان ما و آنها (کفار و منافقین) است عبارت از نماز می‌باشد، و کسی که آن را ترک نمود به تحقیق کافر شده است».

همچنین رسول الله ﷺ فرموده‌اند:

«بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»^۳. «فرق در میان مرد مؤمن و کافر و مشرک، ترک نماز است».

خداوند عزوجل در قرآن کریم می‌فرماید:

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ۖ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ۝﴾ [الأعلى: ۱۴-۱۵].

«همانا رستگار شد کسی که پاکیزگی اختیار نمود. و اسم پروردگارش را گرفته و سپس نماز خواند».

۱- مسند امام أحمد وابن حبان.

۲- مسند أحمد و ترمذی.

۳- صحیح مسلم.

فضیلت نماز

در قرآن کریم و احادیث شریف فضایل بی شماری در باره نماز آمده است. الله جل و علا در سوره عنکبوت می فرماید:

﴿أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾﴾
[العنکبوت: ۴۵].

«ای پیغمبر! بخوان آنچه را که از کتاب (قرآن) به تو وحی شده است، و نماز را چنانکه باید بر پای دار. مسلماً نماز (انسان را) از گناهان بزرگ و از کارهای ناپسند، باز می دارد، و قطعاً ذکر الله و یاد الله والاتر و بزرگ تر است، و خداوند می داند که شما چه کارهایی را انجام می دهید (پاداش و جزایان را خواهد داد)». و در سوره مؤمنون در وصف مؤمنان آمده است:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾﴾ [المؤمنون: ۹-۱۱].

«و کسانی که بر نمازهایشان حفاظت کنند و آنها هستند وارثان که جنت الفردوس را به ارث می برند و همیشه در آنجا جاودان خواهند ماند».

نماز تنها عبادتی می باشد که خداوند تبارک و تعالی آنرا در بالای هفت آسمان بر مسلمانان فرض گردانید، هنگامی که خداوند جل و علا خواست تا بر بنده و رسول خود حضرت محمد ﷺ نعمت عظیم عطا نماید ایشان را از مسجد الحرام در مکه

مکرمه به مسجد الاقصی در فلسطین و از آنجا به آسمان هفتم و به نزدیک خود فرا خواند که ذکر این سفر مبارک در قرآن کریم آمده است:

﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ ءَايَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الإسراء: ۱].

«تسبیح و تقدیس پروردگاری را سزا است که بنده خود (محمد پسر عبد الله) را در شبی از مسجد الحرام (مکه) به مسجد الاقصی (بیت المقدس) برد. آنجا که اطراف آن را پر برکت ساخته ایم. تا (در این سفر یک شبه زمینی و آسمانی) برخی از نشانه های (عظمت و قدرت خداوندی) خود را برای او نشان دهیم. بدون شک خداوند بسیار شنوا و بینا است. (نه سخنی از او پنهان و نه کاری از او پنهان می ماند).»

در ضمن این سفر مبارک که به اسری و معراج معروف است الله ﷻ بر رسول خود سیدنا محمد ﷺ و بر امت ایشان پنج وقت نماز را فرض گردانید و این از ممیزات خاص نماز، این عبادت بزرگ می باشد که در چنان مقام شریف و رفیع حکم فرضیت آن از طرف باری تعالی صادر گردیده است. البته قابل یادآوری هست که در آن شب مبارک نخست پنجاه مرتبه نماز در یک شبانه روز فرض گردید اما با وساطت پیامبر مهربان و محبوبمان حضرت محمد ﷺ به پنج مرتبه در یک شبانه روز کاهش یافت که به لطف پروردگار پنج وقت نماز ثواب پنجاه نماز را دارا می باشد، دلیل دیگری که حاکی از فضیلت و برتری شأن نماز می باشد این است که نسبت به فرایض دیگر بیشتر در قرآن کریم ذکر آن آمده است و در جاییکه همراه دیگر فرایض، ذکر گردیده قبل از همه ذکر نماز بوده است. چنانکه باری تعالی فرموده است:

﴿الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ۴۱].

«(آن مؤمنانی که الله برایشان وعده یاری و پیروزی داده است) کسانی هستند که

هرگاه در زمین ایشان را قدرت بخشیم، نماز را برپا میدارند و زکات را می‌پردازند، و امر به معروف و نهی از منکر می‌نمایند، و سرانجام همه کارها به الله بر می‌گردد». هر کسی که نماز را ترک نماید خداوند ﷻ از او عبادتهای دیگر مانند روزه، حج، صدقه، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر را نمی‌پذیرد. بدین ترتیب نماز بر همه عبادات برتری دارد.

نماز سرآغاز و فاتحه خیری است که مؤمنان روز خود را به وسیله آن شروع نموده و شب خود را به وسیله آن به پایان می‌رسانند. نماز نشانه امتیاز و علامت بارز مؤمنان رستگار می‌باشد الله ﷻ می‌فرماید:

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝۱ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝۲﴾
[المؤمنون: ۱-۲].

«مسلماناً مؤمنان پیروز و رستگارند. آنها کسانی هستند که در نمازشان فروتن اند». نماز رابطه مستقیم بین بنده و پروردگار اوست، نماز مناجات بین مخلوق و خالق می‌باشد. نماز لذت بخش دلها، نزدیکی و انس با رب العالمین است. نماز سبب نور در چهره و اصلاح در قلب می‌باشد. نماز قلبها را پاک نموده و گناهان را می‌زداید و انسان مؤمن را از گناهان کبیره و صغیره و اعمال زشت و حرام باز می‌دارد. خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید:

﴿أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ۝۴۵﴾
[العنکبوت: ۴۵].

«ای پیغمبر! بخوان آنچه را که از کتاب (قرآن) به تو وحی شده است، و نماز را چنانکه باید برپای دار. مسلماً نماز (انسان را) از گناهان بزرگ و از کارهای ناپسند باز می‌دارد، و قطعاً ذکر الله و یاد الله (از هر چیز دیگری) والاتر و بزرگتر است، و خداوند می‌داند که شما چه کارهائی را انجام می‌دهید (پاداش و جزایان را خواهد داد)».

برادران و خواهران مسلمان! بدانید که نماز خنکی چشمان مؤمنان و مقام والایی برای پرهیزگاران و رکن اساسی دین می‌باشد. امیر مؤمنان حضرت فاروق اعظم عمر بن خطاب رضی الله عنه فرموده‌اند:

«لَا حَظَّ فِي الْإِسْلَامِ لِمَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ»^۱. «کسی که نماز را ترک کند در اسلام هیچ نصیبی برایش نیست».

اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله ترک نماز را کفر می‌دانستند و اگر به تکبیر احرام (تکبیر اول در نماز جماعت) نمی‌رسیدند بی‌اندازه ناراحت و غمگین می‌گشتند.

ای کسی که از نماز غافل! چگونه جرأت می‌نمایی که در باره این عبادت بزرگ سهل انگار باشی و یا در ادای آن کوتاهی نمایی و یا آن را بشکل صحیح و در وقت مقرر ادا ننمایی، مگر نمی‌دانی که نماز فرق بین کافر و مسلمان می‌باشد، مگر نمی‌دانی که نماز قلب را روشن و چهره را نورانی نموده و گناه و خطا را می‌زداید. در حدیثی که بخاری از ابوهریره رضی الله عنه روایت نموده است رسول الله صلی الله علیه و آله فرموده‌اند:

«أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلُّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ مَا تَقُولُونَ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ. قَالُوا لَا يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ. قَالَ: ذَاكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهَا الْخَطَايَا»^۲. «خبر دهید مرا اگر به در منزل شخصی از شما نهری جاری باشد و آن شخص هر روز پنج مرتبه در آن غسل کند، آیا بر بدنش چرکی باقی می‌ماند؟ اصحاب کرام رضی الله عنهم گفتند: خیر، هیچ چرکی باقی نمی‌ماند، آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند: همچنین است مثال نمازهای پنجگانه، الله تعالی بوسیله آنها گناهان را معاف خواهد کرد».

ای کسی که از نماز غافل! آیا دیده‌ای که برادران مؤمنان در شب و روز، در گرمی و سردی، در تاریکی و روشنی به سوی مسجد می‌شتابند تا نماز بگزارند و

۱- موطاء امام مالک

۲- مسند احمد ۹۱۵۹ و بخاری و مسلم

هیچ چیزی آنها را از این راه باز نمی‌دارد، نه ظلمت و تاریکی و نه گرمی و سردی و نه کارهای بیهوده دنیا و نه مصروفیت‌های روزگار و زندگی.

رسول الله ﷺ فرموده‌اند:

«بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ النَّامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». «آنانی را

که در تاریکی‌ها به مساجد می‌روند به نور کاملی در روز قیامت مژده دهید»^۱.

آنها مؤمنان رستگار و در نماز خود خاشع و فروتن‌اند و هنگامی که به نماز برخیزند به‌سوی پروردگار خود با جان و دل روی آورند و به مقام سجده گاه خود بنگرند. و غیر از یاد پروردگار همه چیز را از یاد ببرند.

ای کسی که از نماز غافل! آنگاه که منادی حق مردم را به سوی نماز می‌خواند و مؤمنان رستگار روی به درگاه حق تعالی می‌آورند، تو در کجایی؟ آیا نمی‌دانی که کسالت و تبلی و بی‌توجهی در نماز از صفات منافقان می‌باشد.

الله ﷻ می‌فرماید:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَدِّعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَدِيعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا

كُسَالَى يُرَآءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ [النساء: ۱۴۲].

«یقیناً منافقان (می‌پندارند) الله را فریب می‌دهند! در حالی که خداوند (سزای فریب) ایشان را فریب می‌دهد. منافقان هنگامی که برای نماز بر می‌خیزند. سست و بی‌حال به نماز می‌ایستند و با مردم ریا می‌کنند (و نماز شان بخاطر مردم است، نه بخاطر الله) والله را کمتر یاد میکنند و جز اندکی به عبادت او نمی‌پردازند».

مگر این وعده پروردگارت را نشنیده‌ای که می‌فرماید:

﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾﴾ [المدثر:

۴۲-۴۳].

«چه چیزهایی شما را به دوزخ کشانده است و بدان انداخته است؟ می‌گویند: (در دنیا) از زمره نماز گزاران نبودیم».

ای کسی که از نماز غافل! ای کسی که نماز را کاملاً ترک نموده یا در ادای آن سهل انگاری می‌نمایی یا آنرا به جماعت ادا نمی‌کنی! بشتاب به سوی توبه قبل از آنکه اجلت فرا رسد و نامه اعمال ترا ببندند، و آنگاه کار از کار بگذرد و فرصت از دست برود، در آنزمان که بیهوده بگویی الهی مرا برگردان ولی برگشتی نخواهد بود.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ [المؤمنون: ۹۹].

«وزمانی که مرگ یکی از آنان فرا میرسد، میگوید: پروردگارا! مرا (به دنیا) باز گردان». ای کسی که از نماز غافل! مرگ و سكرات آنرا تصور کرده ای؟ آیا درباره رنج و درد جان کندن فکر نموده‌ای؟ آنروزی که حقایق آشکار و مسیر هر انسان روشن گردد. آیا می‌دانی که بعد از مرگ، قبری تنگ و تاریک، مارها، گزدها و کرم‌ها در انتظار توست؟ و بعد از قبر دوباره زنده شدن و حساب و کتاب است. آنروزیکه نامه اعمال انسانها یا به دست چپ و یا به دست راست داده می‌شود، و وای به حال کسی که نامه اعمال او را به دست چپش بدهند.

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ [الإنشقاق: ۷-۸].

«در آن وقت، هرکس نامه اعمالش به دست راستش داده شود. با او حساب ساده و آسانی خواهد شد».

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ ۖ فَيَقُولُ يَلَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ ۚ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهٗ﴾ [الحاقة: ۲۶].

«و اما کسی که نامه اعمالش به دست چپش داده شود، می‌گوید: ای کاش هرگز نامه اعمالم به من داده نمی‌شد! و نمی‌دانستم که حساب من چیست».

آیا می‌دانی که اعمال انسانها وزن می‌شود؟ و آیا می‌دانی که میزان اعمال تو چگونه خواهد بود؟

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ [الزلزلة: ۷-۸].

«پس هرکس به اندازه ذره غباری کار نیکو کرده باشد، آن را خواهد دید (و پاداشش را خواهد گرفت). و هر کس به اندازه ذره غباری کار بد کرده باشد، آن را خواهد دید (و سزایش را خواهد چشید)».

آیا دربارهٔ پل صراط فکری کرده‌ای که چگونه از آن عبور خواهی کرد؟
﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا﴾ [مریم: ۷۱].
«وهمه شما (انسانها بدون استثناء) وارد دوزخ میشوید (مؤمنان برای عبور و دیدن، و کافران برای دخول و ماندن) این امر حتمی و فرمانی است قطعی از پروردگارتان».

آن روز، روز پشیمانی است اما پشیمانی سودی نمی‌بخشد.
﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي أَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾ [الفرقان: ۲۷].

«و در آن روز ستمکار هر دو دست خویش را (از شدت حسرت و ندامت) به دندان می‌گزد و می‌گوید: ای کاش! با رسول الله راه (بهشت) را بر می‌گزیدم».
ای کسی که از نماز غافل! و به اوقات آن بی‌توجهی و غرق در شهوات و لذات دنیایی هستی، و هرگاه انسان‌های صالح بخواهند ترا از این غفلت باز دارند، هوا و هوس و کبر و غرور ترا از راه راست باز می‌دارد. آیا چشمی داری که از ترس الله اشک بریزد؟ آیا قلبی داری که در آن خشوع و خضوع باشد؟ آیا نشیده‌ای که باری تعالی می‌فرماید:

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ [الحديد: ۱۶].

«آیا وقت آن برای مؤمنان فرا نرسیده است که دل‌هایشان به هنگام یاد الله، و در برابر حق و حقیقتی که الله نازل کرده است، بترسد و بلرزد؟ شما همچون کسانی نشوید که برای آنان قبلاً کتاب فرستاده شده است و سپس زمان طولانی بر آنان سپری گشته است، و دل‌هایشان سخت شده است، و بیشترشان، خارج (از حدود دین الله) گشته‌اند و نافرمانند».

و بدان ای کسی که از نماز غافل! هر که نماز را ترک می‌نماید، بنده‌ای سرکش، نافرمان و گنه‌کار در مقابل الله ﷻ و پیرو شیطان می‌باشد، همان شیطانی که در مقابل فرمان الله ﷻ سرکشی نمود و رانده شده درگاه او تعالی گردید. اگر پادشاه و یا رئیس هستی و ملک و ریاست تو را از نماز باز داشت، بدان که با فرعون حشر خواهی شد و اگر وزیری و شغل و منصب تو را از نماز باز داشت، بدان که با هامان حشر خواهی شد. اگر پولدار و ثروتمند هستی و این پول و ثروت تو را از نماز باز داشت بدان که با قارون حشر خواهی گشت، و اگر تاجری و کسب و کار و معاملات تو را از نماز باز داشت بدان که با ابی بن خلف حشر خواهی گشت.

پس ای برادر و خواهر مسلمان با که می‌خواهی حشر شوی؟

با نمازگزاران و صالحان با کسانی که خداوند ﷻ درباره آنان می‌فرماید:

﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾ [النساء: ۶۹].

«و کسی که از الله و پیغمبر (با تسلیم در برابر فرمان آنان و رضا به حکم ایشان) اطاعت کند، او (در روز رستاخیز به بهشت رود و همراه وی) کسانی همنشین خواهند بود که (مقربان درگاهند و) الله به ایشان نعمت (هدایت) داده‌است (و

مشمول الطاف خود نموده است و بزرگواری خویش را بر آنان تمام کرده است. آن مقربان که با او همدم خواهند بود، عبارت اند از پیغمبران و راستروان (و راستگویان که پیغمبران را تصدیق کردند و بر راه آنان رفتند) و شهیدان و شایستگان و نیکوکاران، و آنان چه اندازه دوستان خوبی هستند!.

یا با منافقان و مجرمان کسانیکه خداوند ﷻ درباره آنان می فرماید:

﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ [الماعون: ۵].

«همان کسانیکه نماز خود را به دست فراموشی می سپارند».

آنانیکه:

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ﴾ [المرسلات: ۴۸].

«وقتی برای آنان گفته میشود: خم شوید (به پیش الله رکوع کنید) خم نمی شوند».

و عاقبت:

﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ [مریم: ۸۶].

«و گناهکاران را تشنه کام به سوی جهنم می رانیم (و بدانجا داخل می گردانیم)».

برادران و خواهران مسلمان توجه نمایید که چگونه الله ﷻ حال اهل جنت را بیان می نماید که در جنت و در بین نعمتها و لذتهای آن زندگی می کنند، و الله ﷻ اهل دوزخ و حالت آنها را به اهل بهشت نشان می دهد در آن حال اهل جنت از آنهایی که در جهنم اند می پرسند:

﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ﴾ [المدثر: ۴۲].

«چه چیزهایی شما را به دوزخ کشانده است و بدان انداخته است؟».

یعنی اهل جنت از آنها می پرسند که چه چیز سبب شده که در این عذاب سخت

گرفتار باشید؟ جواب می دهند:

﴿قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ﴾ [المدثر: ۴۳].

«می گویند: (در دنیا) از زمره نماز گزاران نبوده ایم».

آری، آن گروهی که در این عذاب سخت گرفتارند، از ذکر الله ﷻ روگردان بودند. دنیا را در عیش و عشرت بسر بردند و از آخرت غافل شدند، و در حالی از دنیا رفتند که اطاعت پروردگار خود را نمی‌کردند زیرا که از خدای خود نمی‌ترسیدند و متکبر و سرکش بودند، پس جزای آنها این هست که در آن روز به روی خود افتاده و کشان کشان آنها را به‌سوی آتش ببرند.

﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ﴾ [القمر: ۴۸].

«روزی که کشیده شوند در آتش، بر روهای‌شان، روی زمین کشیده می‌شوند (گفته شود بایشان) بچشید مزه (رسیدن) آتش را».

ای کسی که از نماز غافل! ای کسی که دنیا و لذت‌ها و شهوات زودگذر آن ترا مغرور کرده است و نمی‌خواهی در مقابل خالقت و پروردگارت سر به سجده بگذاری!

﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ [الإنفطار: ۶].

«ای انسان چه چیز ترا در مقابل پروردگار بزرگوار مغرور ساخته است و در حق او فریبت داده‌است».

که چنین بی‌باکانه نافرمانی می‌کنی و خود را به گناه و نافرمانی آلوده می‌سازی؟ ترا به خدا، نفس و وجدان تو آرام است؟ و آیا از آتش دوزخ نمی‌هراسی؟ آیا از عاقبت بدی که بعد از حساب و کتاب در انتظار توست نمی‌ترسی؟ ای کسی که در قوت و غرور جوانی غرق هستی! و ای کسی که مویت سفید شد و تا هنوز در غفلتی! آیا نمی‌دانی که هر لحظه ممکن است که اجلت فرا رسد و در آنوقت دفتر اعمال را می‌بندند و دیگر ترا فرصتی نیست؟!.

﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا

يَسْتَقْدِمُونَ﴾ [الأعراف: ۳۴].

«هر گروهی دارای مدت زمانی (مشخص و معلوم) است، و هنگامی که زمان (محدود) آنان به سر رسید، نه لحظه‌ای (از آن) تأخیر خواهند کرد و نه لحظه‌ای

(بر آنان) پیشی می‌گیرند».

این عامر بن عبدالله رضی الله عنه علیه است که وقتی صدای حی علی الصلاة و حی علی الفلاح را می‌شنود در حالیکه مریض است از فرزندانش می‌خواهد که او را به مسجد ببرند. فرزندانش می‌گویند که پدر تو مریض هستی و خداوند عذر مریض‌ها را می‌پذیرد، جواب می‌دهد: حی علی الصلاة و حی علی الفلاح را بشنوم و جواب ندهم؟ نه والله باید مرا به مسجد ببرید. او را به مسجد بردند و در حالیکه در حالت نماز و در سجده بود خداوند جل جلاله روح او را قبض نمود.

ای کسی که از نماز غافل! ای کسی که با ترک نماز به نفس خود ظلم نموده‌ای، بیا و بشتاب و توبه نموده به سوی الله برگرد قبل از اینکه گرفتار فتنه‌ها گردی. از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده اند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرموده‌اند:

«بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنَا كَقِطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ. يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُؤْمِنِي كَافِرًا. أَوْ يُؤْمِنِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا. يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا»^۱.
«بشتابید به انجام اعمال صالحه، پیش از آنکه فتنه‌هایی ظاهر شود مانند پاره‌های شب تاریک، که شخص صبح مؤمن است و هنگام شام کافر می‌شود و شب مؤمن و صبح کافر می‌گردد، دین خود را در برابر متاع کمی از دنیا می‌فروشد».

برادر و خواهر مسلمان! در انتظار چه هستی؟ در انتظار فقریکه برایت بدبختی و فراموشی آورد و یا ثروتی که ترا به طغیان وادارد یا مرضی که ترا از پای درآورد و یا پیری که ترا زمین گیر سازد یا اجلی که در هر لحظه ای فرا رسیدنی است یا در انتظار قیامت هستی که الله جل جلاله درباره آن می‌فرماید:

﴿بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرٌ﴾ [القمر: ۴۶].

«بلکه موعدشان قیامت است. و قیامت بلای آن عظیم تر و تلخ تر (از کشتن و اسارت این جهانی برای ایشان) است».

برادر و خواهر مسلمان!

آیا جنت را دوست نداری؟ بدون شک که همه مسلمانان جنت را دوست دارند، ولی برای بدست آوردن جنت چه کرده‌ایم؟ آیا می‌دانید که از مهم‌ترین صفات اهل جنت توجه و برپا داشتن نماز است؟ خداوند ﷻ می‌فرماید:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿۹﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿۱۰﴾﴾
[المؤمنون: ۹-۱۰].

«و کسانی که مواظب و مراقب (اوقات و ارکان) نمازهای خود می‌باشند. آنان مستحقان و وارثان (بهشت) هستند».

برادر و خواهر مسلمان آیا می‌دانی چه کسانی در باغ‌های بهشت مورد احترام و اکرام هستند؟

﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿۳۲﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿۳۴﴾﴾ [المعارج: ۳۴-۳۵].

«و کسانی که مواظب و مراقب (اوقات و ارکان) نمازهای خود می‌باشند. آنان در باغ‌های بهشت مورد احترام و اکرام هستند».

آیا می‌دانی چه کسانی هستند که نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می‌شوند؟

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتَوْا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۷۷﴾﴾ [البقرة: ۲۷۷].

«بقینا کسانی که ایمان بیاورند و کار شایسته انجام دهند و نماز را چنانکه باید بر پای دارند و زکات را بپردازند، مزدشان نزد پروردگارشان است و نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می‌شوند».

برادر و خواهر مسلمان! آیا از عذاب جهنم و قهر خداوند جبار نمی‌هراسی؟ آیا

این فرموده باری تعالی را نشنیده‌ای؟

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا﴾ [مریم: ۵۹].

«بعد از آنان، فرزندان ناخلفی (روی کار آمدند و در زمین) جایگزین شدند که نماز را (ترک کردند) هدر دادند و بدنبال (لذایذ و) شهوات راه افتادند، و (مجازات) گمراهی (خود را در دنیا و آخرت) خواهند دید».

آیا می‌دانید که معنی (غیاً) چیست؟ در تفسیر آمده که مکانی در قعر دوزخ می‌باشد که بدبو و بد طعم است. و همچنین گفته‌اند که مکانی است در جهنم که مملو از خون و زرداب می‌باشد، و حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه می‌فرماید: معنی (أَضَاعُوا) این نیست که کاملاً ترک نموده‌اند بلکه نمازها را در اوقات معین نخوانده و در ادای آن تأخیر نموده‌اند.

ای کسی که نماز نمی‌خوانی! آیا نمی‌خواهی که گناهانت محو گردد و لغزش‌هایت بخشیده شود؟ حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت نموده‌اند که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بشارت داده‌اند:

«إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا قَامَ يُصَلِّيْ أُنِي بِذُنُوبِهِ، فَجَعَلَتْ عَلَى رَأْسِهِ وَعَاتِقَيْهِ، فُكْلًا رَكْعَ أَوْ سَجَدَ تَسَاقَطَتْ عَنْهُ»^۱. «هرگاه بنده‌ای به نماز ایستاده شود گناهانش بر بالای سر و شانه‌اش آورده می‌شود و هر رکوع و سجده‌ای که می‌کند گناهان از او می‌ریزد (پاک می‌شود)».

ای کسی که از نماز غافل! آیا نمی‌دانی که نمازگزار در پناه و حفظ خداوند تبارک و تعالی می‌باشد. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرموده‌اند:

«مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ فَلَا يَطْلُبُكَمُ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبُهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ يُدْرِكُهُ ثُمَّ يَكْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارٍ

جَهَنَّمَ»^۱. «کسی که نماز صبح را بخواند او در امان الله است. پس بکوشید که خداوند در مورد چیزی، دین و بدهی (قرض) خود، شما را مورد پرسش قرار ندهد زیرا هرگاه خداوند از کسی چیزی از بدهی بطلبد او را فرا می گیرد و سپس او را به رویش به آتش دوزخ می اندازد». نماز پناهگاه انسان از هر رنج و بلا و آرام بخش روح و جان می باشد.

رسول الله ﷺ به مؤذنشان سیدنا بلال رضی الله عنه می فرمودند:

«يَا بِلَالُ أَقِمِ الصَّلَاةَ أَرِحْنَا بِهَا»^۲. «ای بلال! با برپا نمودن نماز، به ما راحتی ببخش». همچنان نماز سبب رزق و روزی فراوان و برکت می گردد. الله تبارک و تعالی می فرماید:

﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾ [طه: ۱۳۲].

«خانواده خود را به گزاردن نماز دستور بده و خود نیز بر اقامه آن ثابت و ماندگار باش. ما از تو روزی نمی خواهیم، بلکه ما به تو روزی می دهیم، سرانجام (نیک و ستوده) از آن (اهل تقوی و) پرهیزگاری است».

نماز رابطه و وسیله نزدیکی به الله جل جلاله می باشد. کسی که به نماز می ایستد در حقیقت در مقابل رب العزت والجلال ایستاده و با او تعالی مناجات می کند، رکوع می کند به خضوع و سجده می نماید به خشوع و فروتنی و بیشتر به پروردگار خود نزدیک می شود. خداوند جل جلاله می فرماید:

﴿وَأَسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ [العلق: ۱۹].

«سجده کن و نزدیک شو».

یعنی به نماز خواندن خود ادامه بده در برابر آفریدگار خویش و بدین وسیله به پروردگارت نزدیک شو.

۱- صحیح مسلم: ۱۴۴۳

۲- أبو داود و احمد

والله ﷻ در ستایش اسماعیل علیہ السلام می فرماید:

﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾
[مریم: ۵۵].

«او همواره خانواده خود را به اقامه نماز و دادن زکات دستور می داد و در پیش پروردگارش مورد رضایت بود».

همچنین نماز در اوقات شدت و مشکلات و مصائب، کمک و راحتی قلب برای مؤمنان است.

﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾
[البقرة: ۴۵].

«و از الله به صبر و تحمل و نماز یاری جویند که نماز (با حضور قلب) امری بسیار دشوار است مگر برای (خدا پرستان که مشتاق نمازند) با خشوع و فروتنی».

ای مسلمانان آیا می دانید حکم کسی که نماز نمی خواند و از دنیا می رود چیست؟ بعضی از اهل علم فرموده اند که: «نباید شسته شود و نه کفن شود و نه بر او نماز جنازه خوانده شود و نه در قبرستان مسلمانان دفن گردد».

پس با او چه باید کرد؟ گفته اند که باید او را به صحرا ببرند و با لباسش دفن نمایند، زیرا مرده او حرمتی ندارد.

گفتگو

پرسیدم چرا نماز را ترک نمودی؟

گفت: مشغول بودم.

گفتم: چه مشغولیتی مهمتر از نماز می باشد که در روز قیامت اولتر از نماز

پرسیده می شود؟

گفت: می دانی که مصروفیت دنیا زیاد است چه می توان کرد.

گفتم: آیا نمی دانی که نماز حد فاصل بین اسلام و کفر است مگر نمی دانی که

رسول ﷺ فرموده اند:

«بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»^۱. «فرق در میان مرد مؤمن و

کافر و مشرک، ترک نماز است».

گفت: مسلمانی تنها به نماز نیست، مهم اینست که قلب انسان درست باشد. من

مسلمانی را اذیت نمی کنم و با همه رفتار نیک دارم و با همه خوش اخلاق هستم.

گفتم: این حيله شیطان است که بعضی از مسلمانان را بوسیله آن می فریبد تا

مرتکب گناه گردند در حالیکه فکر می کنند که کار خوبی انجام داده اند. و چه

گناهی بالاتر از ترک نماز، این عبادت بزرگ.

این وسوسه شیطان است که اعمال زشت ما را نیک جلوه می دهد!

﴿وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ﴾ [الأنفال: ۴۸].

«زمانی که شیطان (با وسوسه‌های خود) اعمالشان را برایشان می‌آراست».

گفت: بسیاری از مردم نماز می‌خوانند ولی مرتکب گناه هم می‌شوند.

گفتم: مگر کسی که نماز می‌خواند معصوم از خطاء است؟ معصوم فقط رسول الله ﷺ می‌باشند. ثانیاً تو از جمله کسانی باش که نماز آنها را از فحشاء و منکر و گناه باز می‌دارد و تو الگو و نمونه باش برای دیگران خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ [العنکبوت: ۴۵].

«و نماز را برپا دار همانا نماز از بی‌حیایی و کارهای ناشایسته باز می‌دارد و البته

ذکر الله بسیار بزرگ است».

گفت: من لا اله الا الله می‌گویم و الحمد لله مسلمان هستم، و رسول الله ﷺ فرموده‌اند که: لا اله الا الله کلید جنت است و کسی که لا اله الا الله و محمد رسول الله بگوید آتش جهنم بر او حرام می‌گردد و ثانیاً خداوند غفور و رحیم است.

گفتم: در اینکه لا اله الا الله کلید جنت است هیچ شکی نیست، اما آیا می‌دانی که علما در شرح این حدیث گفته‌اند: لا اله الا الله کلید جنت است اما هر کلیدی دندان‌هایی دارد که به وسیله آن در، باز می‌شود و دندان‌های کلید جنت عمل صالح می‌باشد و لا اله الا الله بدون عمل به تعالیم اسلام مانند کلیدی بدون دندان است. ثانیاً الله تبارک و تعالی می‌فرماید:

﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ [البقرة: ۲۵].

«مژده بده به کسانی که ایمان آوردند و کردار نیکو انجام دادند، اینکه ایشان را

است باغ‌های (بهشتی) که در زیر درختان آن رودها روان است».

بین که تنها ایمان کافی نیست بلکه همراه ایمان عمل صالح و کردار نیکو لازم است و خداوند تبارک و تعالی در جای دیگری می‌فرماید:

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ [البقرة: ۸۲].

«و کسانی که ایمان آوردند و کردار پسندیده و افعال شایسته انجام دادند اینان اهل بهشتند و جاودانه در آن خواهند ماند».

و در آیه دیگری می فرماید:

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتَوْا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ [البقرة: ۲۷۷].

«بی گمان کسانی که ایمان بیاورند و عمل شایسته انجام دهند و نماز را برپا دارند و زکات را بپردازند، مزدشان نزد پروردگارشان است و نه بیمی بر آنهاست و نه اندوهگین می شوند».

و در آیه دیگری می فرماید:

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ [آل عمران: ۵۷].

«و اما کسانی که ایمان می آورند و کارهای شایسته انجام می دهند، خداوند پاداش آنها را به طور کامل خواهد داد و خداوند ستمکاران را دوست ندارد».

و همچنین می فرماید:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ [المائدة: ۹].

«الله به کسانی که ایمان بیاورند و کارهای شایسته انجام دهند وعده می دهد که آمرزش و پاداش بزرگی از آنها باشد».

و ده ها آیت دیگر در قرآن کریم موجود است که ایمان و عمل با هم ذکر گردیده است همچنین الله ﷻ در بیان صفات منافقین می فرماید:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَدِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَدِيعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ [النساء: ۱۴۲].

«یقیناً منافقان (می‌پندارند) الله را فریب می‌دهند! در حالی که خداوند (سزای فریب) ایشان را فریب می‌دهد. منافقان هنگامی که برای نماز بر می‌خیزند. سست و بی‌حال به نماز می‌ایستند و با مردم ریا می‌کنند (و نمازشان بخاطر مردم است؛ نه بخاطر الله) والله را کم‌تر یاد می‌کنند و جز اندکی به عبادت او نمی‌پردازند».

بین برادرم در این آیت بیان می‌گردد که یکی از صفات منافقین این است: که به نماز می‌ایستند به تبلی و بی‌حالی، و خداوند جَلَّ جَلَالُهُ آنها را به قعر دوزخ وعده نموده است، پس حالت کسی که نماز را کاملاً ترک نموده چه خواهد بود؟!.

به تو می‌گویم برادرم، زندگی دنیا ترا نفریبد و مغرور نسازد، از نعمت‌های حلال دنیا حساب گرفته می‌شود و در مقابل حرام دنیا عذاب دردناک است.

به نماز برخیز قبل از اینکه بگویی:

﴿يَقُولُ يَلَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي﴾ [الفجر: ۲۴].

«خواهد گفت ای کاش برای زندگی خود (خیرات و حسنات) پیشاپیش می‌فرستادم».

به نماز برخیز قبل از اینکه بگویی:

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ [المؤمنون: ۹۹].

«وزمانی که مرگ یکی از آنان فرا می‌رسد، می‌گوید: پروردگارا! مرا (به دنیا) بازگردان».

به نماز برخیز و به‌سوی الله برگرد و تسلیم فرمان او شو و از تعالیم او پیروی کن قبل از اینکه بگویی:

﴿أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرَتْنِي عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ﴾ [الزمر: ۵۶].

«پیش از اینکه بگوید نفسی، دردا و حسرتا چه کوتاهیها که در (طاعات و عبادات) الله کرده‌ام، دریغا و افسوس! من از زمره مسخره‌کنندگان بودم».

نماز بخوان تا از عذاب جهنم در امان باشی و در جنت به سلامتی درآیی!
گفت: دست را بده!

گفتم: چرا؟ می خواهی بروی؟

گفت: نه، بلکه وعده می دهم و عهد می کنم که بعد از این هرگز نماز خود را ترک نکنم.

پس ای برادران و خواهران مسلمان!

بشتابید بسوی جنتی که عرض آن برابر آسمانها و زمین است، از دیگران سبقت
بجوید در کارهای نیک قبل از آنکه روزی فرا رسد که:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾
[الشعراء: ۸۸-۸۹].

«آن روزی که اموال و اولاد سودی نمی رساند، بلکه تنها کسی که با دل سالم به
پیشگاه الله آمده باشد». (دلی که خالی از کفر و نفاق باشد).

بشتابید و منادی حق را لبیک بگوئید:

﴿يَقُومَنَّ أَجَبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَعَامِنُوا بِهِ ۖ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ
وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾﴾ [الأحقاف: ۳۱].

«ای قوم ما! اجابت کنید سخنان دعوت کننده الله را و به او ایمان آورید تا الله
گناهان شما را بپارزد و شما را از عذاب سخت آخرت در پناه خویش دارد».

برادران و خواهران مسلمان نگوئید که گناهان ما زیاد است و روی برگشت به
سوی الله را نداریم!!، زیرا رحمت خداوند ﷻ از همه چیز بیشتر و بزرگتر است و هر
گاه که به سوی او باز گردید در توبه برویتان باز است.

﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ
اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾﴾ [الزمر: ۵۳].

«بگو: ای بندگانم! ای آنانیکه در معاصی (گناهان) زیاده روی هم کرده‌اید از لطف و مرحمت الله مأیوس و ناامید نگردید قطعاً خداوند همه گناهان را می‌آمرزد، چرا که او بسیار آمرزگار و بس مهربان است».

پس برگردید به سوی الله ﷻ با توبه و طلب مغفرت و صفحه جدید و سفیدی در زندگی خود بکشایید و با پروردگار خود عهد نمایید که دیگر نافرمانی او تعالی را نکنید. اگر چنین تصمیمی گرفتید و در آن صادق بودید خدای مهربان نیز به شما کمک می‌نماید.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ [الرعد: ۱۱].

«خداوند حال و وضع هیچ قومی را تغییر نمی‌دهد، مگر اینکه آنها احوال خود را تغییر دهند».

ای مسلمانان از الله بترسید و در ادای نماز با جماعت در مسجد با خضوع و خشوع کوشش نمایید تا از جمله رستگاران شوید.

و در پایان از بارگاه رب العزت والجلال می‌خواهم که به ما توفیق عنایت فرماید که در راه او قدم برداریم و به من و شما تقوا و عاقبت نیکو نصیب نماید و همه مسلمانان را به وسیله برگشت به قرآن کریم و سنت رسول الله ﷺ از ذلت و خواری برهاند. آمین

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ۲۸۶].

«پروردگارا اگر فراموش کردیم، یا به خطا رفتیم، بر ما مگیر پروردگارا بار گرانی بردوش ما مگذار، همچنان که بر پیشینیان ما گذاشتی پروردگارا آنچه تاب و توان آن را نداریم، بر دوش ما مگذار، پروردگارا و از ما و بر ما بیامرز و بر ما رحمت آور تو مولای مایی پس ما را بر گروه کافران پیروز گردان».

مراجع

- ١- قرآن كريم
- ٢- تفسير انوار القرآن (استاد عبدالرؤف مخلص)
- ٣- تفسير نور (استاد خرم دل)
- ٤- كتب احاديث
- ٥- يا غافلاً عن الصلاة
- ٦- نهج البلاغه